Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

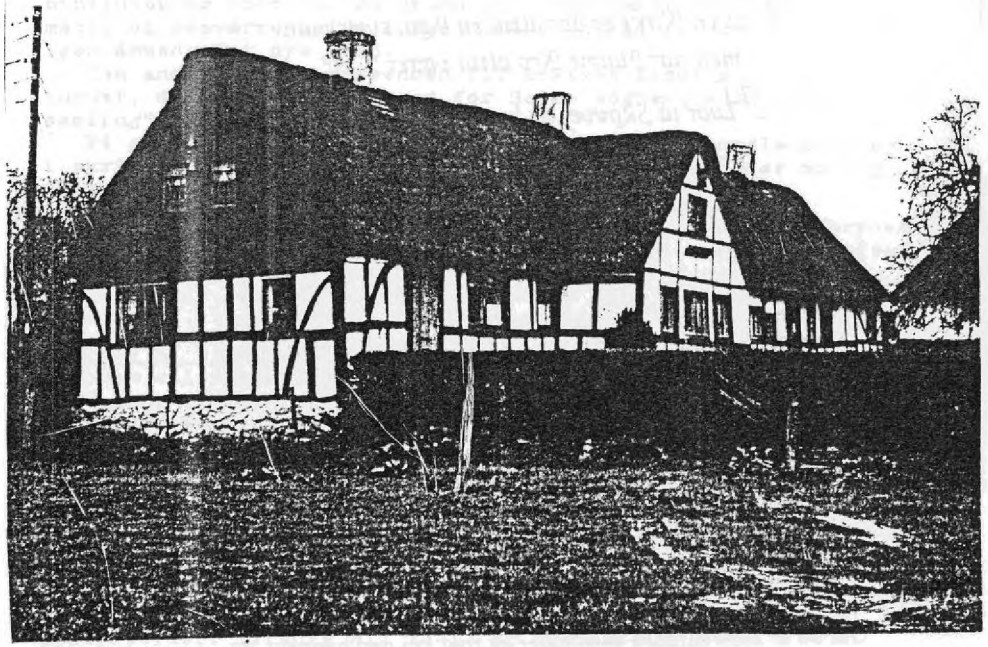
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

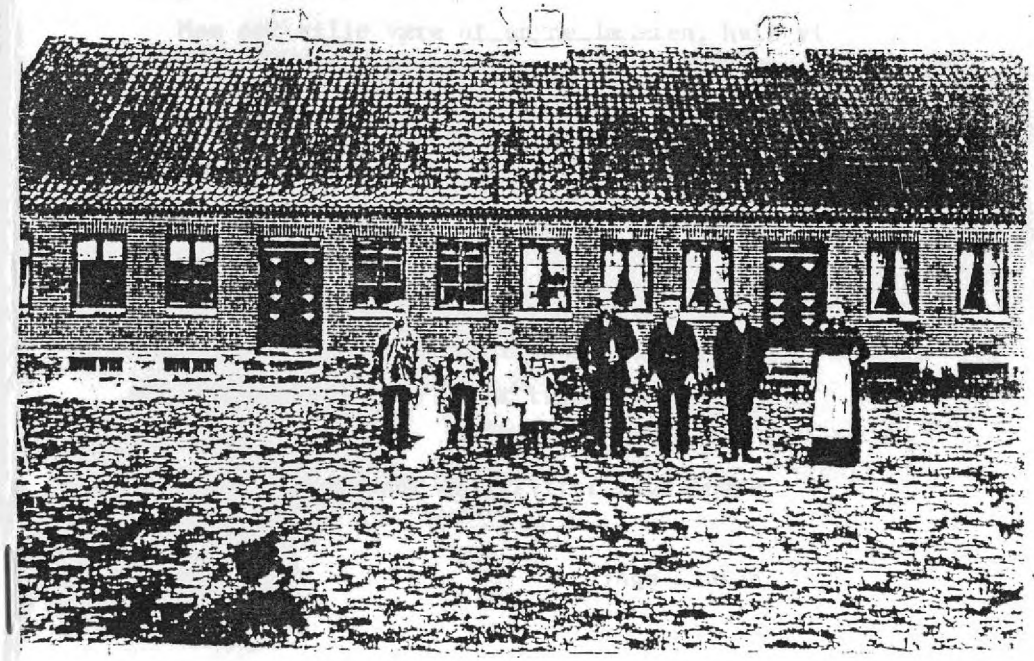
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

"Holmegården" - stuehuset. Holme byvej 12.
I daglig tale kaldet "Enghuset".

ÅRSBERETNING 1991.

Holme Søndergård, 1950.

Holme Lokalhistoriske Samling.

INDHOLD.

Side 3: Forord.
- 4: Kalkærvej.
- 11: Erindringer fra krigsåret 1849.
- 16: Lidt om Niels Friis.
- 18: Årsberetning. 1991.

FORORD.

I Holme lokalhistoriske samling ønsker vi at fortælle vore medlemmer af støtteforeningen og andre interesserede i Holme, hvad vi i samlingen har beskæftiget os med i 1991.

Dette kan ses på den årsberetning, som alle arkiver skal sende til Lokalhistorisk Samling på Hovedbiblioteket i Århus. Denne beretning findes bag i hæftet.

Men det ville være at snyde læseren, hvis vi nøjedes med dette. Derfor har vi valgt også at bringe et par artikler fra Holme sogn.

Den første er en vandring ad en af Holmes gamle veje, som nu er en sti - uden gennemkørsel for biler.

Den anden er et møde med en holmedreng, der fødtes i 1833. Han fortæller om sine oplevelser i Holme og Skåde under treårskrigen fra 1848 til 1851.

Vi vil i kommende årsskrifter tage andre emner op.

Vagn Jensen.

KALKÆRVEJ.

Fra ældgammel tid har de fleste landsbyer grupperet sig omkring kirken, som derved blev en slags centrum for bebyggelsen. Sådan er det ikke i Holme, der i sin oprindelige skikkelse voksede op på den vestlige side af kirken på grund af landskabets struktur. Det var i området ved Engvej, Vigevej og P.Langsvej, at gårde og småhuse klumpede sig sammen. Efter landboreformerne begyndte man så småt at flytte gårdene ud på deres jord. Da det var tilendebragt i midten af 1800-tallet, var området omkring Engvej næsten kun beboet af småhåndværkere og daglejere. Fattighuset fandt sin plads her. Alt dette er borte nu; kun vejnavnene Vigevej og P.Langsvej samt 2 huse giver mindelser om det, der var der.

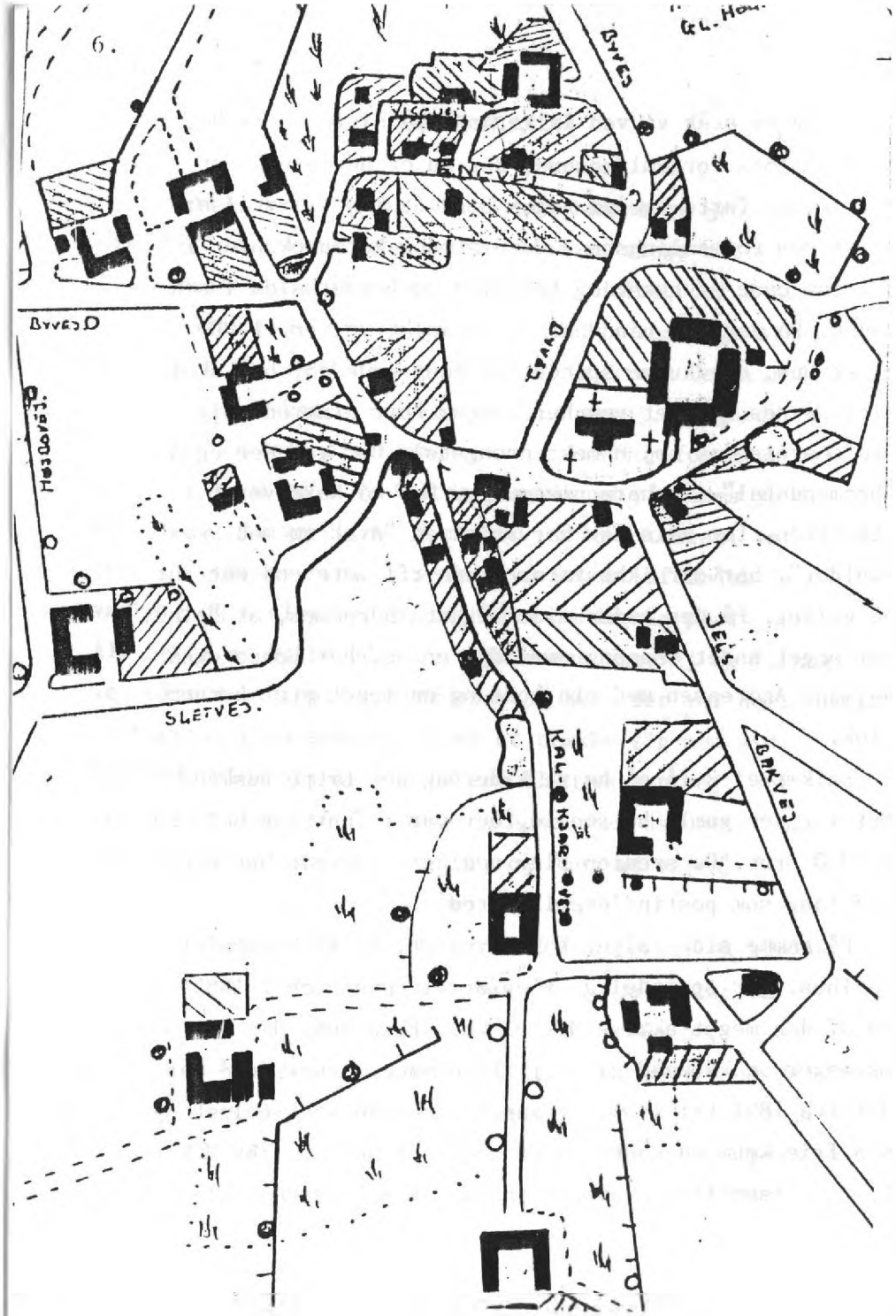
Omkring 1800 begyndte byen at trække sig mod syd, hvorved Kalkærvej blev mere end blot en markvej, der førte ud til nogle få gårde og huse. Lad os derfor på papiret gå en tur ad denne vej og "hen ad vejen" fortælle om det, der var, og det der er.

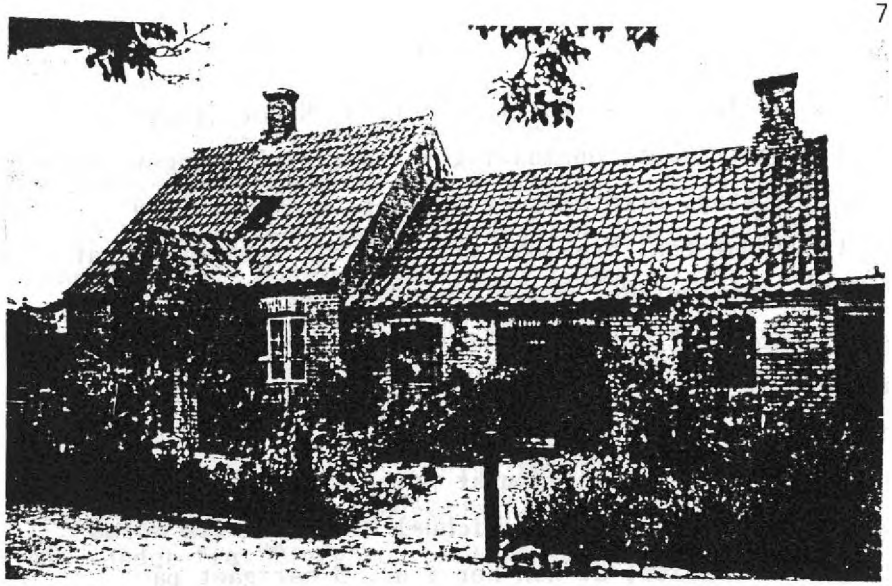
Vi starter ved Holme kro, der i sin første skikkelse ikke var tænkt som kro; men som skole. Holme har således først fra 1925 kunnet leve op til tesen om, at hvor der er en kirke, er der også en kro. Den nuværende parkeringsplads ved kroen var oprindelig skolelærerens havelod, og pladsen overfor med den nu nedlagte "Holme Shoppen" var skolens legeplads og "gymnastiksal" med udendørs redskaber.

Og så står vi ved Kalkærvej; på hjørnet til højre lå Holmes forsamlingshus, der nu er nedrevet. Før det skete, førte det en noget omskiftelig tilværelse; først som forsamlingshus, dernæst som kommunekontor i den ene ende af huset og beboelse og barbersalon i den anden. På venstre hånd har vi nu Kalkærvej nr. 1. Det er et hus, der kunne spindes en lang ende om; her skal blot nævnes, at det var her, madam Loft ernærede sig ved omsyning af tøj - mest drengetøj. Her var der også "Husmandsbal" til harmonikamusik. Det må have været i storstuen, for hvis det har været en "Avet om med skæv skulder", har der ikke været plads til mere end eet par på gulvet. På den anden side må det indrømmes, at "plads" var noget andet dengang, end det er nu. Her boede også vejmand Andreasen med sin kone og en meget stor børneflok.

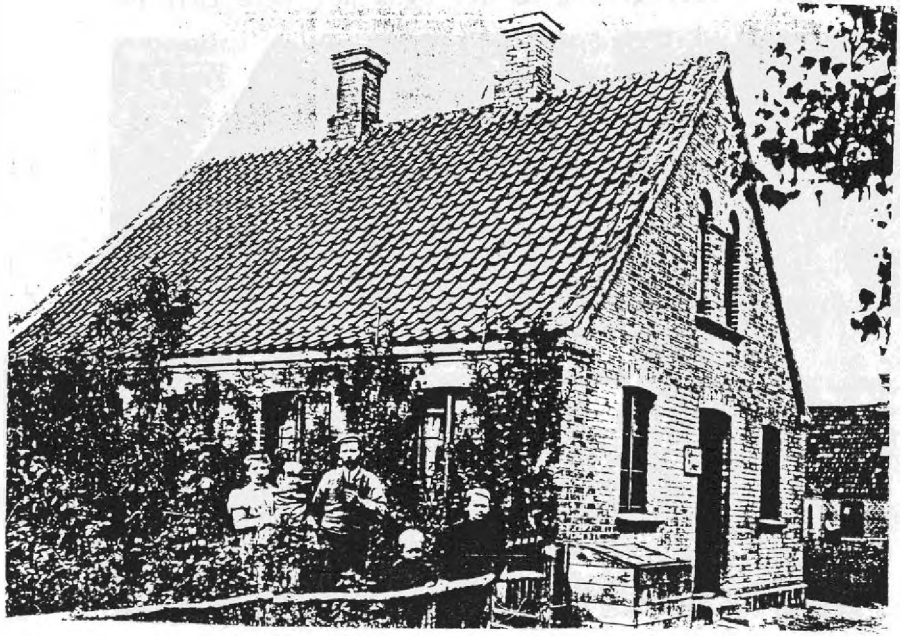
Kalkærvej 2 lå på højre side bag det tætte buskads Det var den gamle by smedie, der var i funktion helt op i 1920 erne. Da smedien blev nedlagt, virkede huset en tid lang som postindleveringssted.

På samme side følger Kalkærvej nr. 4. Et hvidmalet gavlhus, der oprindelig er opført i røde sten i 1885-86 af den meget aktive Mikkel Chr. Pedersen. Han var skomager og købmand eller rettere høker. Endvidere var det fra 1891 til 1906, at man havde andelsbevægelsen og den frie købmand under samme tag. Her udover drev Mikkel Pedersen lidt landbrug ved at leje byjorden "krag-

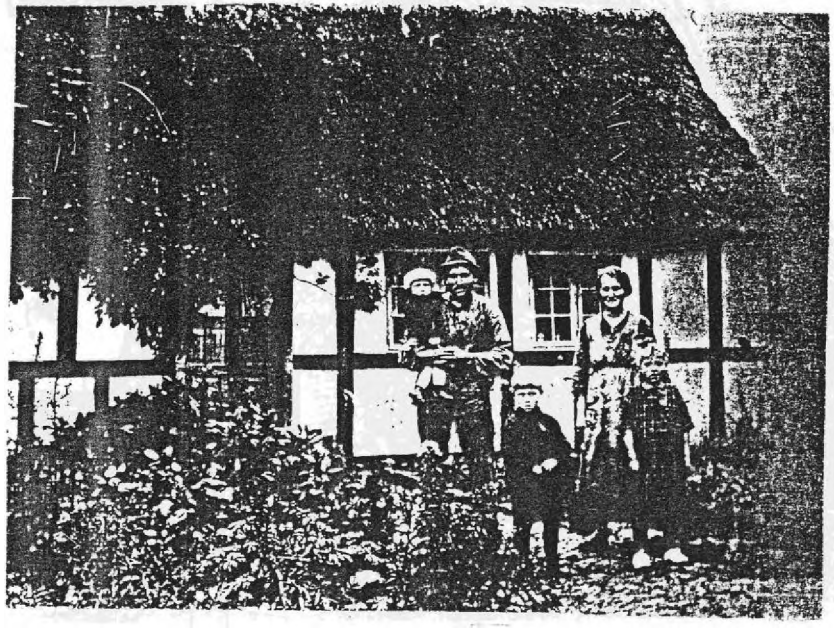
Kalkærvej 2.

Kalkærvej 4.

kjær" .

Lige overfor ligger Kalkærvej nr. 3. Huset ligger lidt tilbagetrukket, oprindelig var det et bindingsværkshus med stråtag. Stråtaget er bevaret, mens huset nu fremstår i mursten. Fra 1882 til 1913 var stedet ejet af Ole Peter Nielsen, der som Mikkel Pedersen var "om sig" for at skaffe det daglige brød. Han var landsbytømrer og grisehandler og konkurerede med Mikkel Pedersen og andre om at leje byjorden ved den årlige auktion.
Kalkærvej må på dette tidspunkt have været noget af et kulturcenter, for den gamle Michael Mikkelsen fra Holme Østergård fortæller, at han her i nr. 3 har gået på danseskole sammen med lærer Prechts datter. Husets størrelse taget i betragtning må der også her være tale om

Kalkærvej 3.

få par på gulvet.

Vi går videre. På venstre side har vi nu den lidet romantiske bagside af FØTEX, og når der ikke er nogen bebyggelse herfra og ud til svinget af Kalkærvej, skyldes det, at området var baglandet til den nu nedrevne "Enghavegård". Nedrivningen skete i 1980 erne.

På højre side kommer vi nu frem til Kalkærvej nr. 6, der formentlig er bygget i 1859, men mere kendt for, at det var her, "Post Ivar" boede fra 1893 til 1906. Når han flyttede til den mere højtliggende Højbovej, kan det skyldes de store vandskader, man kunne komme ud for, når vandet fra "Bjergene" om foråret skyllede ned over området her. Man fortæller, at ved disse "vårflomme" kunne vandet stå en alen op i huset.

Kalkærvej 6

Efterhånden er vi kommet dertil, hvor Kalkærvej svinger til højre mod den nu nedrevne Kalkærgård. Her på hjørnet ligger det gamle stuehus til matr. nr. 45 - den gamle sognefogedgård. Sådan hed den i folkemunde, fordi stillingen som sognefoged gik i arv fra far til søn gennem en lang årrække. Gården flyttedes senere over til Madsbjergvej og fik navnet "Holme Nygård". Det gamle stuehus på Kalkærvej er sammen med stuehuset fra Holmegården, som i daglig tale kaldes "Enghuset", de ældste rester af de tidlige holmegårde.

Sådan set er vi nu ved "vejs Ende"; lige ved hjørnet ligger Enggården, som er den ene af de to gårde, som ikke hørte under Marselisborg. Den tilhørte i gammel tid Århus Domkirke. Lidt længere sydpå har vi Holme Søndergård, der i 1800-tallet havde mølle oppe på marken. Går man til venstre forbi Enggården kommer man til Jordmodertrekanten, benævnt således, fordi der her boede en dame med denne uundværlige profession.

Kalkærvej lever sit eget stille liv, og der kunne måske være noget om det, når en beboer i Håndværkerparken, der daglig har sin gang på vejen mener, at den burde døbes om til "Filisofgangen".

Leo Søgård.

ERINDRINGER FRA KRIGSÅRET 1849.

I foråret 1849 var tyske tropper i den krig, der var begyndt året før, nået nordpå til egnen lige syd for Århus, og i længere tid havde de hovedkvarter på Vilhelmsborg ved Mårslet. Herfra foretog de fremstød over Skåde, Jelshøj og Viby mod Århus. Den 25.maj kunne århusianerne første gang høre skydning fra kampene syd for byen.

Lærer Christen G. Friis i Holme havde en dengang 16 årig søn, Niels, der da tjente hos sin morbror Hans Sørensen Holm i Skåde.

Niels har nedskrevet nogle af sine oplevelser dette forår i Skåde og Holme:

"De første fjender, jeg så, var 2 husarer, der en dag kom ridende gennem en kornmark omtrent der, hvor Emiliedal teglværk nu ligger. De vendte kort efter næsen mod syd. Den tyske forpostkæde var opstillet på højderne ved Jelshøj, mens de danske forposter stod nord for Skåde med feltvagt i Frederikshøj kro.

Kort efter at tyskerne var kommet til egnen, fik nogle mænd fra Holme by og mark lyst til at se dem på nært hold og begav sig en søndag eftermiddag op mod Jelshøj. De havde forsynet sig med træstokke for at demonstrere deres modstand mod fjenden. Denne uskyldige optræden kom de stakkels mænd dyrt at stå. Næste dag komen større fjendtlig afdeling og medtog fem mænd som fanger. En sjette mand, Mikkel Andersen, undgik ved list at blive slæbt med. Da han så tyskerne komme, klædte han sig af

og gik i seng. Da de ville tage ham, klagede han sig og sagde: "Krank - krank", så lod de ham ligge og drog af sted med de fem andre: Husmand Thomas Andersen, husmand Søren Johansen, gårdmand Jacob Baltzarsen, boelsmand Søren Laursen og hans søn Jens Sørensen.

Befolkningen i Skåde bragte madvarer til de danske forposter, så længe vi havde den glæde at se dem. En dag blev jeg sendt til posten ved Gunnis hule ovenfor Skidenpøt med en stabel varme pandekager og kom derhen, ligesom der kom afløsning. I det samme opdagede vi nogle fjendtlige ryttere, der i skridtgang red hen imod os fra Skåde skole. Pludselig foer en enkelt mand i stærk fart foran de andre; men en af vore red imod ham, de klinkede straks sammen. Tyskeren kunne ikke stå sig og red tilbage til sine kammerater. Den danske dragon kom tilbage til forposten med det udbrud: "Jeg skal love for, han kommer ikke igen i morgen", og så fik fynboerne ro til at spise de jyske pandekager.

En dag blev jeg sendt til Viby mark for at tage del i tørveskær hos en slægtning. Jeg gik hjemmefra kl. 4 om morgenen; da jeg passerede Holme by, så jeg noget lysblåt bevæge sig mellem træerne og var straks klar over, at det var danske dragoner; jeg gik videre mod vest; men blev standset, da jeg gik over Bjødstrupvejen, af nogle tyske ryttere. Deres fører - prinsen af Salm Salm- råbte: "Halt Knabe! ist der dänische Dragonen in der Dorf?"- "Nich", svarede jeg. "Ist der nich?" råbte prinsen og satte i det samme sin spændte pistol for mit an-

sigt. Jeg vil ikke fortie, at jeg der aldrig havde været døden så nær, jeg klynkede; men prinsen smilede, stak pistolen i hylsteret og red videre. Jeg gik til Viby tilfreds med at have gjort min pligt. Det randt mig ihu, at det i børneskolen var blevet forklaret mig, at når fjenderne hærgede landet og de forlangte oplysninger om vore troppers stillinger, da var det ikke blot tilladt at lyve, men ligefrem en pligt for at frelse dem.

En dag før solopgang gik morbror en tur i marken for at tilse de husdyr, der græssede der. Han blev opdaget af en fjendtlig patrulje, der anholdt ham og kaldte ham dansk spion. Da de kom forbi hans gård, betydede han dem så godt han kunne, at det var hans hjem; men de ænsede det ikke, og råbte blot:" Fortvær, Fortvær!" og red videre gennem den sovende by. Kun smedens kone var oppe, og da hun så morbror, råbte hun: Men Herregud, Hans Holm, hvor vil de dog have dig hen?". Han svarede:" De kalder mig spion og siger, jeg skal til Rendsborg og skydes; hils hjemme!".

Op på dagen samledes byens folk i morbrors hjem og rådslog om, hvorledes man kunne få ham løsladt; menhverken gejstlige eller verslige autoriteter havde nogen magt.

Rytterne red imidlertid sydpå ad Hadsherredsvejen med deres fange. Ved en gennemskæring lidt syd for Havmosegård, lå der en deling fodfolk på skråningen. En af dem råbte til morbror:" Guten Morgen, Fatter" , et tilråb, der fik patruljen til at standse. Infanteristerne fortalte nu, at han ikke var spion, da de kendte ham

fra den nat, de havde ligget i kvarter i Skåde. Gensynet, da han vendte hjem, vakte glæde i Skåde, og lignende optrin indtraf ikke senere.

Den 31.maj myldrede de fjendtlige skarer mod Århus; byen blev indtaget, og der stod et rytterslag nord for Århus, hvor vore ryttere indlagde sig stor ære og tog prinsen af Salm-Salm til fange.

Der faldt en fjende ved Donbæk nordvest for Frederikshøj kro. Han blev begravet på Holme kirkegård af en tysk feltpræst i overværelse af mange kammerater. Det var en gribende højtidelighed, da den tyske soldat, der nok var familiefader, blev stedt til hvile i fremmed jord. En officer overdrog far, der var lærer på stedet, at sætte et trækors på graven med en tysk indskrift med navn og hjemsted. Nogen tid efter kom en anden officer, takkede far for korset og pånødte ham en større pengesum, end han havde forlangt.

En dag i begyndelsen af juli blev jeg sendt til Århus med et læs rugbrød, som tyskerne skulle have. Da jeg på hjemvejen var nået til Frederikshøj kro, blev jeg standset af et par trompetere, der var indkvarteret hos vor nabo. De var meget oprømte og bad om de måtte age med mig hjem. Det varede længe, før vi kom af sted, og jeg fik nu forklaring på deres overstrømmende glæde: "Slesvigholstejnerne kaput bei Fredericia; das gut, verdømte kerle, ich nach haus fahren, zu meine liebe frau und meine kleine kinder." De sang og lo. Endelig kørte vi ad Skåde til; men det var nær gået galt; thi i deres

kådhed begyndte de at tude i hornene, så hestene blev sky og satte i fuld firspring. Det lykkedes mig dog at få dem beroligede. Vi kom hurtigt til Skåde, hvor de spredtes, hver til sit kvarter.

Havde vi levet i ængstelse og spænding, mens krigen stod på, så blev jubelen stor, da krigen blev sluttet med en ærefuld fred. De hjemvendte krigere blev modtaget med begejstring; til ære for dem foranstaltede kommunerne krigerballer, hvor deres pris lød i tale og sang.

Ja, ånden fra 48 havde rod i befolkningens hjerte og bragte lykke og glæde over landet i nogle år."

Niels Friis.

LIDT OM NIELS FRIIS.

Niels Friis blev født i Holme den 13.marts 1833. Han var søn af kirkesanger og skolelærer Christen Götzsche Friis og Sidsel Maris Hansdatter.

Niels ville være landmand, og han lærte det fra grunden af, først på gårde i Holme og Skåde og siden på gården Haraldslund ved Hinnerup, hvortil der var knyttet en landbrugsskole. I 1852 kom han tilbage til Holme.

I 1862 blev han gift med Karen Thomassen fra Højballegård ved Mårslet, og de to unge slog sig ned på gården hos hendes forældre, Thomas Andersen og Kirsten Jensdatter.

Som værnepligtig havde Niels Friis været dragon i Århus. Under krigen i 1864 skulle han have været med; men han købte sig fri. Han betalte en ung mand fra Hørning - Mikkel Jensen - for at gå med i krigen; denne slap godt fra det, og for de penge - 800 Rd. - købte han en landejendom.

Niels Friis købte i 1866 Højballegård af svigerforældrene, som blev boende på gården. Gården, der var på 60 tdr. land drev Niels til 1805, da han solgte til en svigersøn, Peter Sørensen.

Niels og Karen flyttede nu til Århus, hvor de bosatte sig Marselisborg Alle 5. Karen døde i 1908, og Niels Friis flyttede så til Holme, hvor hans datter, Kirstine og hendes mand, Kristian Pihlkjær boede på "Bakkegården" - det nuværende plejehjem "Egely". Her tilbragte han sine næste ca. 8 år i sin barndoms lille

landsby. Før sin død flyttede han igen tilbage til Højballegård, og her døde han i januar 1917.

På sine gamle dage gik meget af tiden med at skrive - især digte; men også en roman med titlen "Johanne", den blev udgivet i bogform og kom også som føljeton i Brørup avis. Når han havde skrevet noget, ville han gerne høre andres mening om det, og så gik han til Petrea Gunnestrup, der var gårdmandskone på Holme Vestergård.

Niels Friis i høj alder i sin stue på "Bakkegården". Her boede han ca. 8 år hos sin datter og svigersøn. Over chatollet ses et billede af hans kone Karen.

Oplysningerne i ovenstående er givet af Anne Friis, der er barnebarn af Niels og Karen Friis.

ÅRSBERETNING 1991.

Holme lokalhistoriske samling.

Om arkivet i almindelighed: Året 1991 blev skelsættende i arkivets levetid. For det første blev vi hjemløse, da Holme bibliotek blev lukket den 13.april. Vi havde her haft nogle gode år med et særdeles fint samarbejde med bibliotekets medarbejder og lånere.

Da vi gerne ville blive i Holme, søgte vi efter et egnet lokale, hvor vi kunne fortsætte vort arbejde. Det lykkedes at få et 30 m^2 stort lokale på Rundhøjskolen - uden udgift for bibliotek og kommune. På grund af istandsættelse og flytning måtte vi desværre holde lukket fra 13.april til 14.maj, da vi igen åbnede det nye sted.

Den anden store begivenhed for arkivet fandt sted den 22. august, da "Støtteforeningen for Holme sogns lokalhistoriske samling" blev stiftet.

På generalforsamlingen tegnedes de første 15 medlemmer, og i skrivende stund er der 23 medlemmer. Kort tid efter modtog foreningen fra 2 givere ialt 4000 kr.

Tilgang af arkivalier: Den stille strøm af arkivalier afbrydes af og til af større afleveringer, som da vi i december - efter at Holme Brugs var lukket - modtog resten af foreningens arkivmateriale. (Vi havde fået de ældste dele ved 100 årsdagen i 1988).

Tilgang af billeder: Vi har stadig fået ældre billeder til ejendom eller affotografering, men vi forsøger også at holde os á jour med det, der sker i dag, ved selv at fotografere, hvad der sker i Holme. Et ældre maleri har voldt os kvaler. Vi kan ikke lokalisere det med sikkerhed, men det lykkes jo nok engang.

Tilgang til kopisamling: Vi har anskaffet mikrokort over Holme sogns kirkebøger, så vi nu har fra 1834 til 1891 incl.

Antal gæster: 45 - 50 gæstebesøg.

Personale: Knud Birthin, Leo Søgaard og Vagn Jensen.

Åbningstider: Tirsdag kl. 10-12 og onsdag kl. 16-18.

Andet: I årets løb har vi 10-12 gange leveret stof til Århus Nærradio. Desuden har vi skrevet om samme emne i flere numre af lokalbladet "Hold a' Holme". Endelig er der holdt 3 lysbilledforedrag: 14.marts i beboerhuset Pottemagertoften - 25.oktober på Rundhøjskolen for 6.kl. og endelig 5.november for beboerafdeling på Rundhøjallé.

Holme den 10.marts 1992.

Vagn Jensen.

En Holm er en Ø

Hvorfor hedder det Holme, når der ikke er en Ø?

Er der kridt i Kridthøj?

Ved en Kirke er der altid en Kro, siger man,
men har Holme Kro altid været Kro?

Hvor lå Skovvej og hvor førte den hen?

Hvorfor hedder det Holme Møllevej,
når der end ikke er skyggen af en Mølle.

Svarene på dette, og meget mere, kan Du få hos os, i den lokalhistoriske samling for Holme, som logerer på Rundhøjskolen, med åbningstider hver tirsdag mellem 10-12 og onsdag mellem 16-18, der kan også ringes til Vagn Jensen på Tlf. 86 27 49 50 eller til Leo Søgaard på tlf. 86 14 07 97.

Har du blot nogen interesse i, at Holmes historie kan bevares, kan du også melde dig ind i den nystiftede støtteforening for den lokalhistoriske samling i Holme. Du kan ringe på ovenstående telefonnumre og der vil blive sørget for det videre fornødne. Et medlemskab vil koste dig kr. 50.- årligt.

Om 50 år eller mindre er billeder og ting af i dag historie, og burde måske bevares. Det sker bedst hos os i den lokalhistoriske samling.